

RENATA RETTINGER

Rola sektora prywatnego w rolnictwie Ukrainy

Lata dziewięćdziesiąte oznaczają dla Ukrainy głęboki kryzys polityczny i ekonomiczny, będący wynikiem wcześniejszego funkcjonowania ekonomii byłego ZSRR.

Przemiany polityczne (rozpad ZSRR) zapoczątkowały jednak szereg zmian gospodarczych, których celem jest przebudowa dotychczasowych struktur i przejście do gospodarki rynkowej. Jest to proces bardzo złożony, wymagający dużych nakładów finansowych. Szczególnie trudna sytuacja panuje w rolnictwie. Ukraina dysponuje olbrzymim potencjałem przyrodniczym, ludzkim i technicznym, które przez dziesiątki lat były wykorzystywane w sposób nieracjonalny, niezgodny z prawami przyrody i gospodarki. W rezultacie tak prowadzonej polityki gospodarczej doprowadzono do:

- degradacji zasobów przyrodniczych rolnictwa (awaria w Czarnobylu, degradacja gleb południowej Ukrainy w wyniku nawadniania, zniszczenia środowiska w przemysłowych regionach Donbasu i Krzywego Rogu),

- likwidacji warstwy chłopów,

- braku kadry kierowniczej zdolnej do prowadzenia gospodarki w warunkach rynkowych,

- uzależnienia technologicznego i energetycznego przemysłu i rolnictwa od Rosji, Monopol państwowy na ziemię okazał się niszczycielski nie tylko dla grupy chłopów, jako warstwy społecznej, ale także dla rolnictwa i gospodarki żywnościowej kraju.

REFORMA ROLNICTWA UKRAIŃSKIEGO

Obecnie najważniejszym problemem rolnictwa ukraińskiego jest prywatyzacja, a prywatna własność ziemi powinna stać się główną bazą przekształceń rolnych w tym sektorze gospodarki narodowej. Do tej pory nie ma ustawy gwarantującej czy

też uznającej prawo własności ziemi. W dalszym ciągu w świetle obowiązującego ustawodawstwa ukraińskiego ziemia jest własnością państwa. Pod koniec lat osiemdziesiątych jedynie od 6 do 9% użytków rolnych znajdowało się w prywatnym użytkowaniu, ale fenomen tego sektora rolnictwa polegał jednak na tym, że dostarczał aż 26-30% produkcji rolnej (Gudowski 1996). W 1990 r. zostały ogłoszone wstępne zasady reformy rolnej zakładające m.in., że każdy dorosły mieszkaniec wsi będzie miał prawo do korzystania z 2 ha użytków rolnych. W roku 1992 i 1993 ukazały się dalsze rozporządzenia regulujące zagadnienia prywatyzacji ziemi. Natomiast w styczniu 1995 r. wydany został dekret prezydenta Ukrainy *O natychmiastowych środkach przyspieszenia reformy rolnej na Ukrainie*. Dekret ten wyjaśnia, że na własność kolektywną nieodpłatnie przekazuje się ziemię kolektywnych przedsiębiorstw rolnych, spółdzielni rolnych, wiejskich spółek akcyjnych. Każdemu członkowi tych kolektywów bezpłatnie przekazuje się na własność prywatną działkę w rezultacie tworzenia struktur opartych na zasadach udziału. Pośrednią drogą rozwiązania problemów korzystania z ziemi jest rozwój różnych form dzierżawy, np. członkowie kolektywnego przedsiębiorstwa rolnego po otrzymaniu ziemi na własność, na zasadzie dobrowolności mogą przekazać ją w dzierżawę zespołowi, w którym pracują. Pozwoli to na wykształcenie struktur produkcyjnych, w których prywatna własność majątkowa i ziemską łączy się z grupową formą gospodarowania (Dolisznij, Pisarenko 1996).

W oficjalnych statystykach ukraińskich wyróżnia się dwie kategorie podmiotów produkcji rolnej: uspołecznioną oraz indywidualną. W obrębie tej drugiej znajdują się gospodarstwa osobiste i farmerskie. W polskiej, a także ukraińskiej literaturze istnieją olbrzymie rozbieżności w prawnej charakterystyce obu form gospodarowania. *Gospodarstwa przyzagrodowe* są to gospodarstwa, które w tymczasowe władanie otrzymały ziemię na terenach upadających kołchozów i sowchozów. W literaturze spotyka się również inne nazwy: osobiste oraz indywidualne gospodarstwa pomocnicze. Do tej kategorii należą także gospodarstwa chłopskie, które nigdy nie zostały uspołecznione, np. położone na obszarach górskich (Karpaty). W tej formie gospodarowania podstawę stanowi praca właścicieli. Najczęściej uprawiają oni pracochłonne rośliny, z których zrezygnowały przedsiębiorstwa sektora uspołecznionego (Dolisznij, Pisarenko 1996). *Gospodarstwo farmerskie* jest to forma wolnego przedsiębiorstwa rolnego, zajmującego się zarówno produkcją, jak i przetwórstwem produktów rolniczych. Przydziały ziemi dla chętnych do poprowadzenia takich gospodarstw mają wynosić od 6 do 50 ha użytków rolnych. W obszarach stepowych Ukrainy optymalna wielkość gospodarstw farmerskich miałyby wynosić od 200 do 400 ha, a przy ich organizacji można by wykorzystywać model współczesnej farmy amerykańskiej (Gudowski 1996).

W wyniku wprowadzania w życie powyższych postanowień zmienia się struktura własnościowa rolnictwa.

Tabela 1. Liczba gospodarstw, powierzchnia użytków rolnych oraz średnia wielkość gospodarstw w latach 1991-1996

	Liczba gospodarstw		Powierzchnia użytków rolnych				Średnia wielkość gospodarstw w ha	
	1991	1996	1991		1996		1991	1996
			tys. ha	%	tys. ha	%		
Ogółem Ukraina	9 779 776	11 487 850	40 147,5	100,0	40 709,0	100,0	4,1	3,5
w tym:								
Sektor uspołeczniony	14 010	15 739	36 234,6	90,2	34 110,0	83,8	2586,3	2167,2
Sektor prywatny								
w tym:								
przyzagrodowe	9 763 079	11 433 123	3 864,0	9,6	5 693,6	14,0	0,39	0,50
farmerskie	2 687	38 988	48,9	0,2	906,2	2,2	18,20	23,24

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Agriculture of Ukraine, Statistical Yearbook*, Kyiv 1996

W 1991 r. na terenie Ukrainy funkcjonowało 9 779,8 tys. gospodarstw rolnych, z czego 99,8% były to gospodarstwa osobiste, które użytkowały 9,6% użytków rolnych (tab. 1). Średnia wielkość takiego gospodarstwa (przyzagrodowego) wynosiła 0,39 ha. W tym samym roku istniało zaledwie 2 687 gospodarstw farmerskich, o średniej wielkości 18,2 ha. Natomiast w sektorze uspołecznionym było 14 010 podmiotów. W ciągu pięciolecia powstało 1 708,1 tys. nowych gospodarstw rolnych, najwięcej osobistych. Równocześnie zmalała w tym czasie liczba gospodarstw państwowych (ubytek o 219), których ziemię przejęły w użytkowanie gospodarstwa prywatne (tab. 1).

Niemal od początku realizacji reform obserwuje się znaczne różnice w przestrzennym przebiegu zjawiska prywatyzacji rolnictwa. Najwięcej gospodarstw osobistych występuje w obwodzie donieckim (858 tys.), na dalszych miejscach są obwody: dniepropietrowski (661 tys.), winnicki (656 tys.) oraz kijowski (623 tys.). Natomiast największa liczba gospodarstw farmerskich znajduje się w południowej części Ukrainy, w obszarach sztucznie nawadnianych, takich jak: mikołajewski (4,7 tys.), odeski (4,2 tys.), chersoński (2,7 tys.).

Średnia wielkość gospodarstw farmerskich wynosi 23,6 ha, a największe występują we wschodniej i południowo-wschodniej części Ukrainy (strefa stepowa). W obwodzie ługańskim gospodarstwa mają średnio 41,4 ha; kirowogradzkim – 36,1 ha; charkowskim – 34,9 ha i chersońskim – 34,5 ha. Natomiast najmniejsze gospodarstwa powstały w zachodniej i południowo-zachodniej części kraju, w obwodach: zakarpackim 4,1 ha; czerniowieckim 5,8 ha; iwanofrankowskim 10,0 ha oraz rówieńskim i lwowskim.

Tabela 2. Liczba gospodarstw osobistych i farmerskich w tys. w 1997 r.

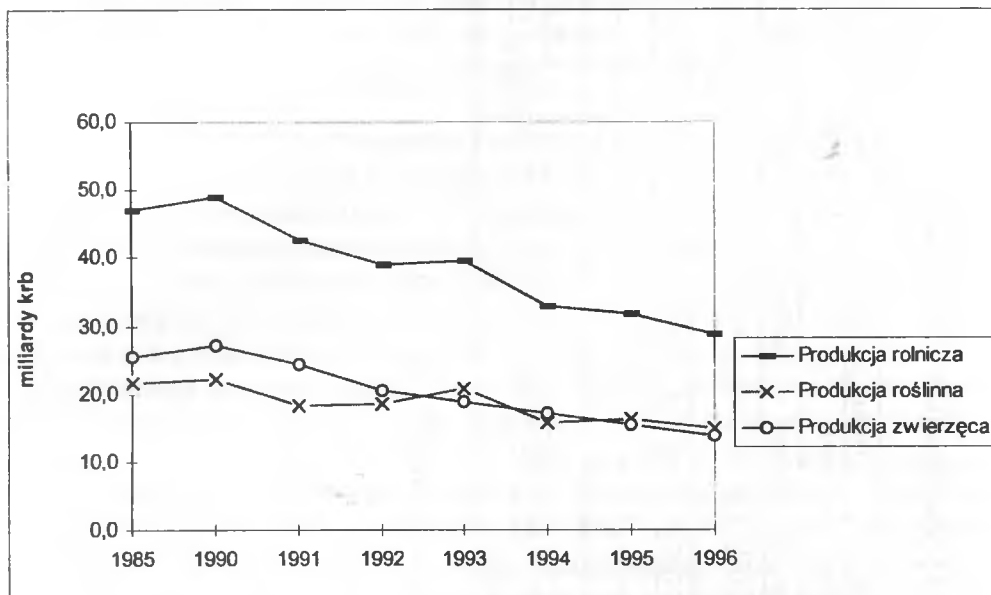
L.p.	Obwód	Gospodarstwa przyzagrodowe	Gospodarstwa farmerskie	
		Liczba	Liczba	Średnia pow. w ha
1.	Charkowski	577	1,1	34,9
2.	Chersoński	342	2,7	34,5
3.	Chmielnicki	417	0,5	22,1
4.	Czerkaski	462	0,5	23,1
5.	Czerńiowski	432	0,5	30,3
6.	Czerńowiecki	273	0,6	5,8
7.	Dniepropietrowski	661	2,6	29,4
8.	Doniecki	858	2,3	23,7
9.	Iwanofrankowski	397	0,6	10,0
10.	Kijowski	623	1,0	22,5
11.	Kirowogradzki	393	1,9	36,1
12.	Republika Krym	421	1,3	15,3
13.	Lwowski	475	1,2	12,5
14.	Ługański	545	1,4	41,4
15.	Mikołajewski	328	4,7	21,6
16.	Odeski	558	4,3	15,1
17.	Poławski	501	1,4	26,7
18.	Rówieński	267	0,5	12,1
19.	Sumski	365	0,9	29,6
20.	Tarnopolski	333	0,8	14,6
21.	Winnicki	656	0,8	22,3
22.	Wołyński	271	0,6	16,0
23.	Zakarpcki	367	1,2	4,1
24.	Zaporoski	444	1,9	31,1
25.	Żytomiński	467	0,3	18,9

Źródło: *Siliskie gospodarstwo Ukraini. Statisticznij Zbirnik*, Kijów 1997

ROLA POSZCZEGÓLNYCH SEKTORÓW W PRODUKCJI GLOBALNEJ ROLNICTWA

Wdrażanie reform gospodarki rynkowej przyniosło zmniejszenie produkcji rolnej (Gudowski 1996). Na ryc. 1 przedstawiono dynamikę zmian wartości produkcji rolnej w cenach porównywalnych. Spadek produkcji rolniczej (globalnej) rozpoczął się w latach dziewięćdziesiątych (początek reformy rolnej). Na przełomie lat 1992/93

obserwujemy niewielką stabilizację, związaną z okresem większych zbiorów głównych roślin (wzrost wartości produkcji roślinnej). Na początku lat dziewięćdziesiątych występowała wyraźna przewaga produkcji zwierzęcej nad roślinną, natomiast w następnych latach nastąpiło odwrócenie sytuacji. Jest to charakterystyczne dla etapu przejściowego w rolnictwie krajów postkomunistycznych, w których obserwuje się duży spadek hodowli, zwłaszcza bydła.

Ryc. 1. Wartość produkcji rolniczej w cenach porównywalnych z 1983 r.

Znaczny spadek produkcji rolniczej dotyczy przede wszystkim sektora uspołecznionego (tab. 3). W okresie 1991-1996 produkcja ta spadła z 42,5 mld do 28,8 mld krb, tzn. o 32,1% (licząc w cenach porównywalnych). Na tej depresji rolnictwa zaważył ogromny regres sektora uspołecznionego, w którym produkcja rolna obniżyła się aż o 54,0%. Natomiast w analogicznym okresie produkcja gospodarstw osobistych wzrosła o około 2,1 mld krb (o 17%) i dzięki temu ich udział w skali całego rolnictwa powiększył się do ponad 52% (tab. 3). Znana jest wysoka efektywność gospodarowania w tym sektorze rolnictwa, w porównaniu z gospodarstwami uspołecznionymi. W 1996 r. użytkowały one bowiem tylko 16,2% gruntów rolnych Ukrainy, a dawały 52,7% produkcji rolnej. Na 1 ha użytków rolnych produkcja wynosiła 2303 tys. krb, gdy w sektorze społecznym tylko 399 tys. krb.

W tym kontekście za bardzo korzystne zjawisko uznać należy stały wzrost powierzchni użytków rolnych należących do gospodarstw indywidualnych. W okresie 1991-1996 powiększyły one swój areal o 1829,6 tys. ha, tj. o 47,3%. Natomiast przyrost produkcji w tych gospodarstwach był niższy i wynosił 18% (tab. 3). To porów-

Tabela 3. Globalna produkcja rolnicza, roślinna i zwierzęca

	Produkcja rolnicza			Produkcja roślinna			Produkcja zwierzęca					
	1991		1996		1991		1996		1991		1996	
	mln ktb	%	mln ktb	%	mln ktb	%	mln ktb	%	mln ktb	%	mln ktb	%
Ogółem Ukraina	42 493	100	28 829	100	18 191	100	14 970	100	24 302	100	13 859	100
w tym:												
Sektor uspołeczniowy	29 625	69,7	13 627	47,3	13 469	74,1	7 508	50,2	16 156	66,5	6 119	44,2
Sektor prywatny												
w tym:												
przyzagrodowe farmerskie	12 868	30,3	15 057	52,2	4 722	25,9	7 355	49,1	8 146	33,5	7 702	55,6
			145	0,5			107	0,7			38	0,2

Źródło: *Silskie gospodarstwo Ukrainy. Statystyczny Zbirek, Kijów 1997. 1\$=1,8 ktb*

nianie powierzchni i produkcji rolniczej w obrębie sektora gospodarstw indywidualnych świadczy o dużych trudnościach, jakie w dziedzinie produkcji rolniczej mają na Ukrainie nie tylko gospodarstwa społeczne, które prawie zawsze cechowała niska efektywność gospodarowania, ale także prywatne o znacznie lepszych efektach produkcyjnych.

W omawianym okresie przemian większy regres – w porównaniu z roślinną – wykazywała produkcja zwierzęca. W sektorze społecznym spadek wyniósł aż 62%, natomiast w prywatnym był niewielki i nie przekroczył 5%. Obecnie sektor ten dostarcza prawie 56% całej produkcji zwierzęcej. W produkcji roślinnej jego udział jest niższy i wynosił 49%.

Znaczenie gospodarstw farmerskich jako nowej formy rolnictwa jest na razie na Ukrainie niewielkie. Ich udział w produkcji rolnej kraju nie przekracza 0,5%, a dominującym kierunkiem działalności jest produkcja roślinna.

Analizując wielkość zbiorów podstawowych upraw, można zauważyć, że w dalszym ciągu w przypadku zbóż, buraków cukrowych i słonecznika największą rolę odgrywają na Ukrainie gospodarstwa uspołecznione (tab. 4). W latach dziewięćdziesiątych w sektorze uspołecznionym nastąpił ogromny spadek wielkości zbiorów; dotyczy to przede wszystkim: warzyw (spadek o 74,8%), ziemniaków (74,3%), zbóż (41,6%) oraz buraków cukrowych (40,8%). Najmniejszy ubytek zanotowano w przypadku zbiorów słonecznika – o 12,1%. Natomiast gospodarstwa sektora prywatnego wykazują stałą tendencję wzrostową wielkości zbiorów, dotyczy to buraków cukrowych (26 000%), zbóż (104%) oraz słonecznika (50%). Ale w przypadku tych upraw znaczenie tego sektora jest niewielkie. Gospodarstwa przyzgodowe i farmerskie dominują w zbiorach ziemniaków i warzyw, gdzie wzrost wyniósł odpowiednio 55,2% i 80,4%.

Pewien wpływ na możliwości zmian strukturalnych w rolnictwie Ukrainy mieć będzie sama struktura zasiewów i związana z tym konieczność posiadania przez rolników określonych maszyn i urządzeń. Generalnie największą powierzchnię gruntów ornych na Ukrainie przeznaczają się pod zasiewy upraw zbożowych oraz roślin pastewnych:

– uprawy zbożowe	44,1%,
– techniczne	12,1%,
– ziemniaki i uprawy basztanowe	7,1%,
– rośliny pastewne	36,7%.

Spośród zbóż największy udział ma pszenica ozima; zajmuje ona prawie połowę powierzchni zasiewów upraw zbożowych. Wśród roślin przemysłowych przeważają: słonecznik (57,7% pow. zasiewów) i buraki cukrowe (37,2%).

Analizując rolę sektora prywatnego w rolnictwie Ukrainy nie można pominąć jego udziału w powierzchni zasiewów w poszczególnych obwodach. Udział ten w ogólnej powierzchni zasiewów Ukrainy wynosi 13,5%, natomiast w przypadku poszczególnych upraw jest on zróżnicowany: uprawy zbożowe zajmują 10,4%, prze-

mysłowe 6,6% oraz ziemniaki 84,7% (ryc. 2). Przytoczone wartości stanowią dowód na to, że rolnictwo uspołecznione zrezygnowało z upraw pracochłonnych na korzyść sektora prywatnego.

Udział sektora prywatnego w ogólnej powierzchni zasiewów jest przestrzennie zróżnicowany, tzn. zachodnia i południowo-zachodnia część Ukrainy (obwody zakarpacki, czerniowiecki, lwowski, iwanofrankowski, tarnopolski, rówieński, wołyński) charakteryzują się wyższym udziałem, natomiast południowa (Republika Krym, obwody: mikołajewski i odeski) znacznie niższym (ryc. 2). Gospodarstwa przyzagrodowe oraz farmerskie mają największy udział w powierzchni upraw ziemniaków: średnia dla całej Ukrainy wynosi 84,7%. W zachodniej oraz południowo-zachodniej Ukrainie odsetek ten wynosi ponad 90% (maksymalny w obwodzie lwowskim 96,3%).

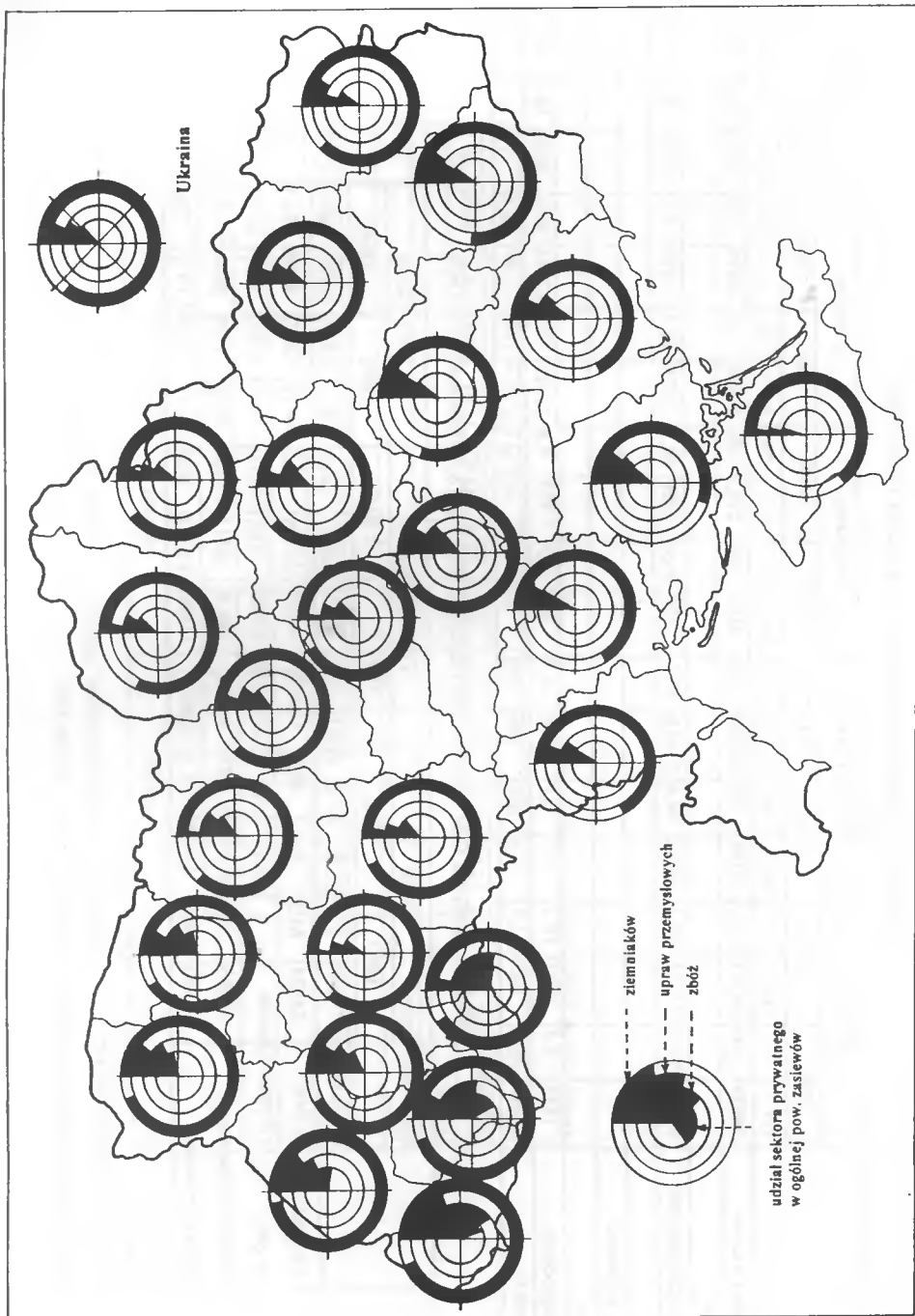
Drugi kierunek produkcji rolnej Ukrainy to hodowla. Jeszcze na początku lat dziewięćdziesiątych największą rolę w chowie zwierząt odgrywało rolnictwo uspołecznione, obecnie zmienia się to na korzyść sektora prywatnego. Okres ten charakteryzuje się znacznym spadkiem pogłowia zwierząt gospodarskich. W latach 1991-1996 pogłowie bydła spadło o 28,7%, trzody chlewnej o 32,3%, a kóz i owiec o 51,3%. Regres ten dotyczy przede wszystkim sektora uspołecznionego. Natomiast w gospodarstwach prywatnych notuje się niewielki wzrost.

Największą rolę na Ukrainie odgrywa chów bydła. W 1996 r. 77,9% pogłowia tych zwierząt było w sektorze uspołecznionym, a 22,1% w prywatnym. W strukturze pogłowia bydła istnieje różnica pomiędzy sektorami. W gospodarstwach przyzagrodowych i farmerskich 76,1% sztuk przypada na krowy, natomiast w uspołecznionym 33,4%. Dzięki temu, a także dużej obsadzie krów, sektor prywatny produkuje obecnie 52,3% mleka (tab. 6).

Drugie miejsce pod względem znaczenia gospodarczego zajmuje hodowla trzody chlewnej (ryc. 3). Także i w tej dziedzinie doszło w ostatnich latach do wzrostu udziału prywatnego sektora, który skupia obecnie prawie 46% całego pogłowia. Wskutek tych zmian obsada trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych jest w sektorze uspołecznionym bardzo niska (20,8 sztuk), natomiast w prywatnym przekracza 90 sztuk. W rezultacie umacnia się rola prywatnych gospodarstw w produkcji mięsa.

Także w przypadku owiec i kóz sektor prywatny zaczyna odgrywać coraz to większą rolę, obecnie skupia 41,4% pogłowia, gdy w 1991 r. posiadał 14,9%. Szczególnie wysoki jest udział gospodarstw przyzagrodowych i farmerskich w hodowli drobiu (73,7%) i produkcji jaj (58,1%).

Ryc. 2. Udział sektora prywatnego w powierzchni zasiewów w 1996 r.

Tabela 4. Zbiory wybranych roślin w latach 1991 i 1996

	Zboża		Buraki cukr.		Słonecznik		Ziemniaki		Warzywa											
	1991		1997		1991		1997		1991		1997									
	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%								
Ogółem Ukraina	38674	100	24571	100	36168	100	23009	100	2311	100	2123	100	14550	100	18410	100	5932	100	5070	100
w tym:																				
Gosp. uspołecznione	37228	96,2	21721	88,4	36162	99,9	21410	93,1	2229	96,4	1959	92,3	3226	22,1	830	4,5	3630	61,2	915	18
Gosp. prywatne																				
w tym:																				
przysiadkowe	1436	3,7	2521	10,3	3	0,1	1034	4,5	80	3,5	103	4,8	11322	77,8	17552	95,3	2300	38,7	4131	82
farmerskie	10	0,1	329	1,3	3	0,1	565	2,4	2	0,1	61	2,9	2	0,1	28	0,2	2	0,1	24	0,5

Tabela 5. Pogłowie oraz obsada zwierząt gospodarskich wg kategorii gospodarstw

	Bydło		Trzoda chlewna		Owce i kozy							
	1991		1996		1991		1996					
	1	2	1	2	1	2	1	2				
Ukraina	24623	61,3	17557	43,1	19427	48,4	13144	32,3	8419	20,9	4099	10,1
w tym:												
Sektor uspołeczniony	21083	58,1	13674	40,1	14071	38,8	7112	20,8	7166	19,8	2404	7,0
Sektor prywatny	3540	90,5	3856	58,4	5356	136,9	5992	90,8	1253	32,0	1675	25,4

1 – tys. sztuk

2 – na 100 ha użytków rolnych

Źródło: *Silskie gospodarstwo Ukrainy. Statystyczny Zbirek*, Kijów 1997

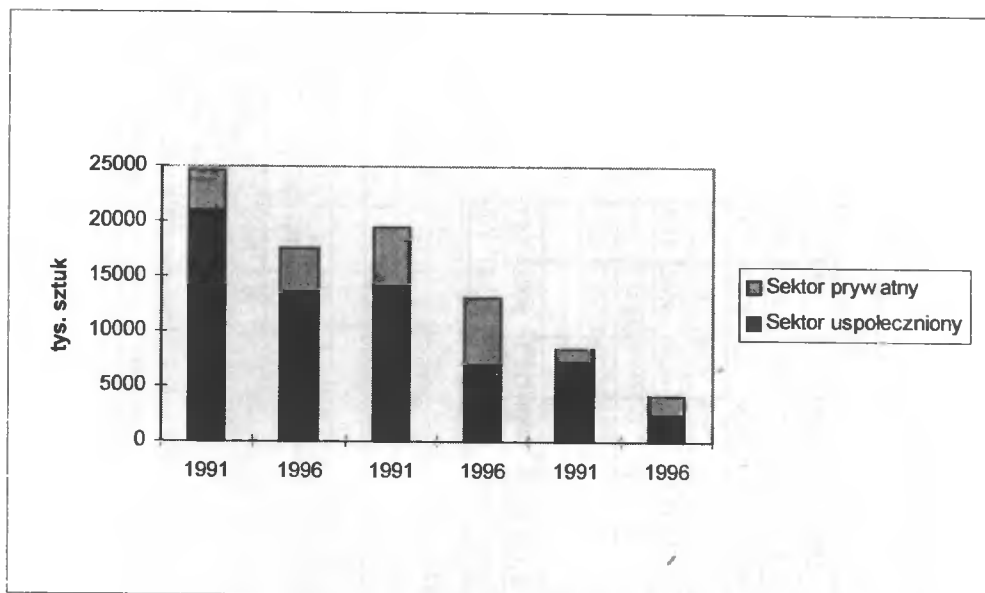

Tabela 6. Produkcja mięsa, mleka i jaj w latach 1991 i 1996

	Mięso				Mleko				Jaja			
	1991		1997		1991		1997		1991		1997	
	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%
Ogółem Ukraina	4029	100	2113	100	22409	100	15821	100	15188	100	8763	100
w tym:												
Gosp.uspolecznione	2756	68,4	880,1	41,7	16476	73,5	7614	48,1	9239	60,8	3662	41,8
Gosp. prywatne												
w tym:												
przyzagrodowe	1273	31,5	1227	58,1	5932	26,4	8162	51,6	5948	39,2	5088	58,1
farmerskie	0,5	0,1	5,8	0,2	1	0,1	44,5	0,3	0,2	0,0	13,8	0,1

Źródło: Siłskie gospodarstwo Ukrainy. Statystyczny Zbirenik, Kijów 1997

Ryc. 3. Pogłowie bydła trzody chlewnej, owiec i kóz według kategorii gospodarstw

Reasumując, należy stwierdzić, że sektor prywatny zaczyna odgrywać znaczącą rolę w rolnictwie Ukrainy. We wszystkich obwodach rośnie liczba gospodarstw przyzagrodowych i farmerskich. Obecnie w ich użytkowaniu znajduje się 16,2% powierzchni użytków rolnych, a dostarczają one 52,7% produkcji globalnej rolnictwa. Gospodarstwa te borykają się jednak z bardzo dużymi trudnościami, które dotyczą nie tylko niedostatku kapitału ograniczającego rozwój mechanizacji, czy budownictwa gospodarczego, ale także pomocy prawnej ułatwiającej ich funkcjonowanie oraz poradnictwa naukowego w zakresie organizowania prywatnej działalności gospodarczej. Równocześnie należy zauważyć istotny fakt, że w okresie transformacji – w związku z narastającymi problemami – znacznie lepiej radzi sobie sektor prywatny niż uspołeczniony, który wykazuje ogromny regres.

LITERATURA

Agriculture of Ukraine, Statistical Yearbook 1997, Kyiv.

Doliznij M., Pisarenko S. 1996. *Struktura zatrudnienia i rynek pracy wsi ukraińskiej*. Wieś i Rolnictwo, nr 2, Warszawa.

Górz B., 1996. *Rolnictwo Europy* [w:] *Encyklopedia Geograficzna – tom V*, OPRESS Kraków.

Gudowski J. 1996. *Political framework of agrarian transformation in independent Ukraine*, (maszynopis).

Michasjuk I., Danilenko A., 1996. *Zagólnodierżawny i regionalij aspekti podołanija agrarnoj krizi*. Regionalna Ekonomika, nr 1-2, Lwów.

THE ROLE OF PRIVATE SECTOR IN UKRAINIAN AGRICULTURE

In 1990s Ukraine has struggled with deep political and economical crisis which originated in connection with running of former USSR economics. This country has huge natural, human and technical potential, unfortunately the development of state and collective agriculture has led to food economy failure. At present privatization of agriculture is carried on, new farm holdings are created, infield farms are growing. They supply together 52,7% of total agriculture production and they include 16,2% of agricultural land. In transition period of Ukrainian economy private sector is acting much better than social one, which shows intense regress.

